

REGULATION OF PROPERTY ACTIVITY, ECONOMIC SYSTEM TRANSFORMATION AND INSTITUTIONAL FACTORS OF ENTREPRENEURSHIP

S. A. Khamraev

*Acting associate professor, PhD
Samarkand Institute of Economics and Service
Samarkand, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Property, business, market, property, entrepreneur.

Abstract: This article analyzes and discusses the topic of ownership regulation, economic system transformation and institutional factors of entrepreneurship.

Received: 12.08.24

Accepted: 14.08.24

Published: 16.08.24

МУЛҚДОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ, ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМ ТРАНСФОРМАТСИЯСИ ВА ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ИНСТИТУТСИОНАЛ ОМИЛЛАРИ

С. А. Ҳамраев

*Доцент вазифасини бажарувчи, PhD
Самарқанд Иқтисодиёт ва сервис институти
Самарқанд, Ўзбекистон*

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: Мулкдорлик, тадбиркорлик, бозор, мулк, тадбиркор.

Аннотация: Ушбу мақолада мулкдорлик фаолиятини тартибга солиш, иқтисодий тизим трансформатсияси ва тадбиркорликнинг институтсионал омиллари мавзуси таҳлил ва муҳокама этилган.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ИМУЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

С. А. Ҳамраев

*Доцент, PhD
Самарқандский институт экономики и сервиса
Самарқанд, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Недвижимость, бизнес, рынок, имущество, предприниматель.

Аннотация: В данной статье анализируется и обсуждается тема регулирования собственности, трансформации экономической системы и институциональных факторов предпринимательства.

КИРИШ

Мулқдорлик ва тадбиркорлик фаолияти жамият аъзоларининг шахсий ишлаб чиқаришга йўналтирилган, ўз таваккалчилиги ва мулккий жавобгарлигини ўз зиммасига оладиган ўз-ўзини таъминлайдиган иқтисодий фаолиятидир. Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти? н учун? ва ким учун? ишлаб чиқариш, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунларни қабул қилиш, чекланган ресурслардан фойдаланишнинг янада барқарор йўллари топиш, арзон ва сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш, янги хизмат кўрсатиш усуллари топиш, самарали сотиш, истеъмолчилар эҳтиёжларини ўрганиш ва ҳ.к. йил билан бевосита боғлиқ.

АСОСИЙ ҚИСМ

Умуман, тадбиркор бўлмоқчи бўлган одамларнинг бу фаолият билан шуғулланишига бир қанча сабаблар бор: пул топиш, давлат фаровонлигига ҳисса қўшиш, ўз бизнесида “Империя” яратиш, эркин бўлиш. Ўз устунлигининг кўрсатинг, ўзининг исботланг. , ва бошқалар. Сабаби нима бўлишидан қатъий назар, асосий нарса фарқ бу борада иш қилишдир.

Бозор иқтисодий тизимининг бутун ривожланиши давомида давлатнинг иқтисодиётдаги ўрни, вазифалари, тартибга солиш шакллари ва усуллари, йўналишлари ҳақида баъзилари бир-бирига зид, баъзилари эса тўлдирадиган турли фикрлар мавжуд бўлган. Унинг ривожланиш тажрибаси кўп ҳолларда ўхшаш бўлган.

Бунинг сабабларидан бири шундаки, давлат иқтисодиётга фаол аралашиб, бу йўналишда иқтисодий сиёсат юритиши лозим. Бу назария вакилларининг фикрича, иқтисодиётда зиддиятли ҳодисалар жуда кўп бўлса, унинг барқарорлиги бузилади.

Бозор бошқа турдаги маҳсулотларга нисбатан ўзини ўзи тартибга солиш имкониятига эга. Иқтисодиёт давлат томонидан назорат қилинади ва у бозор механизмидан фойдаланади, бу эса дунёнинг иқтисодий барқарорлигини бузади. Иқтисодиётга давлат аралашувининг кучли тарафдорлари барқарор сиёсат учун иқтисодиёт ҳақидаги билим зарур, деб ҳисоблайдилар.

Бозор иқтисодий тизимида иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишнинг муҳим йўналишларидан бири мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ. Бироқ, бу рол асосан кичик бизнесни ҳимоя қилиш ва рағбатлантиришга қаратилган.

Мулқдорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий асосларини таъминлаш турли иқтисодий қонунлар ва мулқдорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг кўплаб соҳаларини қамраб олувчи тегишли қонун ҳужжатлари орқали мумкин. Ривожланган бозор мамлакатлари тажрибаси шуни кўрсатадики, давлатнинг хусусий мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва тузилган шартномалар бажарилишини таъминлаш мулқдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини нормал амалга оширишнинг зарурий шarti бўлиб, бу соҳа давлат учун муҳим, вазифалардан бири ҳисобланади.

Хусусий мулк ҳуқуқининг бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган жиҳатларидан бири тадбиркорлар ўртасида тузилган шартномаларни бажариш учун қонуний ҳуқуқларни таъминлашдир. Маълумки, бозор иқтисодиётининг ўзига хос хусусиятларидан бири иқтисодий ресурслардан, тайёр маҳсулотлардан ва бошқалардан фойдаланиш ҳисобланади.

Айирбошлаш жараёни бозор субъектлари бир-бири билан тегишли иқтисодий муносабатларга киришиш тўғрисида келишиб олингандан сўнг дарҳол амалга оширилади, бунда айирбошлаш жараёни давлатнинг ҳеч қандай қонуний аралашувисиз қонуний тартибда амалга оширилади. Биламан р. Бироқ, кўп ҳолларда, тузилган шартномалар ва уларни амалга ошириш, пулни тўлаш ва уни амалга ошириш ўртасида жуда кўп вақт ўтади. Масалан, кредит, суғурта ва бошқалар. ҳақидаги келишувларни кўрсатишингиз мумкин Бунда давлат тарафлар ўртасида тузилган битимларнинг ҳақиқий бажарилишининг ҳимоячиси бўлиб, қонунчиликда бирорта томоннинг манфаатларини бузишга йўл қўйилмайди, ҳар қандай фирибгарлик, зўравонлик ва ҳуқуқбузарликларга қарши қонун тўлиқ кучга эга. келишувларни амалга оширишда шунга ўхшаш бошқа ҳолатлар.

Бозор иқтисодиёти шароитида тадбиркорлар ўртасида тузилган ҳар қандай турдаги шартномалар бажарилишини давлат қўллаб-қувватлайди, деб ўйламаслик керак. Масалан, давлат хиёнат тилидан, савдони чеклашдан ёки бозорни монополаштиришдан тузилган битимларни ҳимоя қилмайди, балки уларга қарши қонунлар тайёрлайди. Бунда бозор субъектларига қайси шартномалар қонуний кучга кирганлиги ва қайсилари рад этилганлиги ҳақида маълумот берилади.

Ўз олдида янги иқтисодий тизим – замонавий бозор иқтисодиётини барпо этиш, жумладан, республикада мулқдорлик ва тадбиркорликнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш вазифасини қўйган мамлакатларда жаҳон тажрибаси ва мамлакатимизнинг ўзига хос шароитлари белгилаб берилди. Миллий ассамблея ўтиш иқтисодиёти даврида. Финляндияда иқтисодий ислохотларга оид 100 дан ортиқ қонунлар ва тегишли қонун ҳужжатлари тасдиқланган бўлиб, уларнинг муҳим қисми у ёки бу тарзда мулқдорлик ва тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ.

Мамлакатда мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ асосий қонунлардан бири “Тадбиркорлик фаолияти тўғрисида”ги қонундир. Ушбу ҳуқуқий ҳужжат Ўзбекистон Республикасида мулкдорлик ва тадбиркорлик тамойилларини, мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти субъектларининг қонуний мажбуриятларини, шунингдек уларнинг жавобгарлигини, давлатда мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини ҳимоя қилиш ва рағбатлантириш шакллари танилади ҳамда усулларини очиқ беради, тартибга солади. тадбиркорларнинг давлат билан ўзаро ҳамкорлиги. Мазкур қонун ҳам барча мулк шакллари тенглиги, мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти соҳасини мустақил танлаш ва ҳўжалик қарорларини қабул қилиш шароитида мулкдорлик ва тадбиркорлик ва мулкдорлик ва тадбиркорликнинг кенг намоён бўлиши учун қулай шарт-шароитлар яратишга қаратилган.

Қонунда қайд этилишича, давлат мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг қонун ҳужжатлари, маъмурий ҳуқуқ, бюджет, солиқ ва пул-кредит тизимлари мулкдорлик ва тадбиркорликка кўмаклашиш воситалари, ахборот, консалтинг, фан ва таълим марказлари орқали тартибга солинади. молия фондларини яратади ва қатор махсус операцияларни ҳам амалга оширади. Лекин бу вақтда у ёки бу турдаги мулкдорлик ва тадбиркорлик учун давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари

Қулай иш шароитларини яратишга алоҳида имтиёзлар берадиган қарорларни қабул қилиш тақиқланади.

Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш бўйича жаҳон тажрибаси шунини кўрсатадики, янги ҳуқуқий меъёрлар жорий этилганда иқтисодий ҳуқуқий тизимни унификациялаш учун қуйидаги тамойиллардан фойдаланилади:

Давлатнинг иқтисодий қонунлари ва ҳуқуқий нормалари умумий, аниқ ва доимий характерга эга бўлиши, давлат уларни хоҳлаган вақтда ўзгартира олмаслиги керак.

тегишли иқтисодий қонунлар мулкдорлик ва тадбиркорлик субъектлари учун алоҳида танлов яратмаслиги ва бир хил ҳўжалик фаолиятини амалга оширувчи барча ҳўжалик субъектларига нисбатан қўлланилиши керак. Бу шунини аниқлатадики, масалан, давлат бир хил иқтисодий фаолият билан шуғулланувчилар учун пастроқ солиқ ставкаларини, бошқалар учун эса юқори солиқ ставкаларини белгилаши керак. эски тадбиркорларни қутқарадиган иқтисодий меъёрлардан воз кечиши ва ҳоказо.

ҳуқуқий қонунлар ҳўжалик юритувчи субъектлар ҳўжалик фаолиятининг фақат умумий ҳолатини таъминлаши, лекин шу шарт доирасида уларнинг шахсий ҳуқуқларини чекламаслиги керак.

Давлатнинг иқтисодий қонунлари тизимида бир-бирига зид ёки бир-бирини истисно қилувчи қонунлар бўлмаслиги, амалдаги ва янги нашр этилаётган қонунлар бир-бирини

тўлдириши ва шартли бўлиши, мулкдорлик ва тадбиркорликнинг ҳуқуқий базасини янада кенгайтириш ва такомиллаштиришга хизмат қилиши керак.

мулкдорлик ва тадбиркорликнинг ҳуқуқий асослари кучли ижтимоий манфаатга эга бўлиши керак. Демак, мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти субъектлари қонунларда белгиланган қоидаларга ишониши, мулкдорлик ва тадбиркорликни қўллаб-қувватловчи ҳуқуқий муҳитнинг барқарорлигига ишониши керак.

Агар сиз ушбу қонундан келиб чиқадиган мажбуриятларни бажармасангиз ёки ўз маҳоратингиздан фойдаланмасангиз, бунда одамлар бошқаларнинг мулквий ҳуқуқларини ҳурмат қилмайди, тадбиркорлар ўзлари тузган шартномаларни бажармайдилар. Мен қадоклашнинг мос ва адолатсиз шаклларига кўпроқ устунлик бераман.

Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишнинг асосий қисмини давлат, фуқаролик жамияти ва бошқалар ташкил этади. Бу менинг манфаатларимни ҳимоя қилишдир. Бозор иқтисодиёти шароитида давлат ишлаб чиқарувчи ва истеъмолчи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини ва миллий хавфсизликни таъминлаш каби жиддий вазифаларни бажаради. Бу иш халқ хўжалигининг омон қолиши, эркин мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга. Мулкчилик шакллари ва ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидан қатъи назар, давлат ўзига хос ролга эга.

Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солишда турли шакллarga устунлик бериш мумкин. Ҳуқуқий тартибга солиш шакли соҳанинг ривожланишида алоҳида ўрин тутаяди. Ушбу мақола ҳуқуқ тизимининг турли йўналишларида қўлланилиши мумкин. Бозор иқтисодиёти шароитида ҳуқуқий тартибга солишнинг турли шакллари бозор механизмини чекламаслиги, аксинча, унинг янада самарали ривожланиши учун шарт-шароит яратиши, пировард натижада иқтисодий ривожланиш жараёнига ёрдам бериши керак.

Шу нуқтаи назардан қараганда, замонавий давр талабларини ҳисобга олган ҳолда ҳуқуқий тартибга солиш шакллари такомиллаштириш мамлакатимизда мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш учун аниқса зарур. Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш нуқтаи назаридан норматив-ҳуқуқий базани ривожлантириш бўйича йўриқномаларнинг ўзаро боғлиқлигига эътибор қаратиш лозим. Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий талабларини таъминлаш ва маълумотномани кенгайтиришни бу борадаги дастлабки қадамлардан бири деб ҳисоблаш мумкин. Фаолиятнинг ҳуқуқий ва қонунчилик асосларини таъминлаш ва кенгайтириш бўйича қуйидаги кўрсатмалар алоҳида аҳамиятга эга:

мулкдорлик ва тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий мақомини ушбу соҳадаги мавжуд вазиятни ҳисобга олган ҳолда янада аниқроқ нуқтаи назардан қонунчилик асосида мувофиқлаштириш;

Муассисларни тугатиш (банкротлик) тартиб-таомилларини фақат бозор нархларига мослаштириш, бу борада самаралироқ усуллардан фойдаланиш;

Хўжалик юритувчи субъект фаолиятида қўлланиладиган бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботининг халқаро стандартларини мувофиқлаштириш.

Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини тартибга солишнинг асосий вазифаларидан бири тадбиркорнинг умумий шахсий ҳаёти ва бу шахсий дахлсизликнинг қонунийлигини бошқаришдир. Ҳар бир ташкилот доимий равишда бир-бири билан алоқада. Давлатнинг иқтисодий сиёсати, эркин мулкдорлик ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш нафақат иқтисодий омиллар, балки ижтимоий ва экологик омиллар билан ҳам асосланиши керак. Эркин мулкдорлик ва тадбиркорлик ҳамма учун фойдали. Ушбу имтиёзнинг нархини пасайтириш учун сифат мезонларини аниқлаш керак.

Сир эмаски, мулкдорлик ва тадбиркорлик субъектлари фаолиятида турли идоралар томонидан текширувлар ўтказилаётгани ишлаб чиқариш жараёнига тўсқинлик қилмоқда, тадбиркорларни меҳнат рағбатидан маҳрум қилмоқда. Шу билан бирга, жаҳон бизнес амалиёти кичик ва ўрта корхоналар иссиқ мамлакатлар миллий иқтисодиётида жуда муҳим ўрин эгаллашини исботлайди. Айнан улар иқтисодиётнинг ўсиш суръатларини, миллий маҳсулот таркиби ва сифатини кўп жиҳатдан белгилайди.

Текширув органларининг рўйхатларини аниқлаштириш ҳукуматнинг ижро этувчи ҳокимият органлари зарур функсияларидан фойдаланишга қаратилган саъй-ҳаракатларини олдини олишга имкон беради. Кейин эса, умуман олганда, назорат қилувчи органлар сонини қисқартириш режалаштирилган. Жаҳон амалиёти шуни кўрсатадики, ҳар бир давлатда бир ёки иккита шундай орган мавжуд.

Қонун билан тартибга солинадиган текширишлар ҳажми ва даврийлигининг қисқариши мамлакатимиз кичик ва ўрта бизнес соҳасини келишилмаган текширишлардан ҳимоя қилади ва уларнинг ҳуқуқий ҳимоясини яратади. Бу билан амалда Ўзбекистонда мулкдорлик ва тадбиркорликнинг ривожланиши ва ривожланиши учун реал имконият яратилмоқда.

Бунда қонун тадбиркорларга ҳам, истеъмолчиларга ҳам катта имтиёзлар беради. Жумладан, тадбиркор кам таваккал қилувчи тадбиркорлар гуруҳига қўшилишни истайди. Чунки бу уни тез-тез текширишлардан халос қилади. Ваҳоланки, қонунда тадбиркор шу мақсадда ўз фаолиятини тарк этмаслиги кераклиги кўрсатилган. Бу иш, ўз навбатида,

одамларнинг ҳаёти ва соғлиғи, мол-мулки, йўл ҳаракати муҳити хавфсизлиги, жумладан, давлатнинг мулкӣ манфаатларини қондиришга хизмат қилади.

Эндиликда аҳолини хабардор қилиш, тадбиркорларнинг ҳуқуқӣ саводхонлигини ошириш асосӣ вазифадир. Агар тадбиркорлар ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни билса, бу Ўзбекистон ишбилармонлик муҳитида соғлом муҳитни сақлашга ёрдам беради, шунингдек, ишбилармонларнинг хавфсизлик ҳиссини оширади.

Мулкдорлик ва тадбиркорлик кўплаб мамлакатларда кенг тарқалган ва Ўзбекистон ҳам бундан мустасно эмас. 2018 йилнинг январ ойидан бошлаб мамлакатимизда таъсисчиларни рўйхатга олиш бўйича “бир дарча” тизимининг жорий этилгани бу борадаги катта муваффақият бўлиб, зарур тартиб-қоидаларни 30 дан 6 тага қисқартирди ва ҳар бири икки дафтрага камайтириш имконини берди. Бу давлат уни тартибга солади.

Албатта, ушбу бандда мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш, ушбу тартибга солиш жараёнида фойдаланиладиган ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ механизмлар, шунингдек, давлатнинг рол ва функцияларини амалга оширишнинг аҳамияти тушунтирилади.

Иқтисодӣ тизимнинг ўзгариши эркин бозор иқтисодиётига ўтиш муносабати билан содир бўлди. Бир иқтисодӣ тизимдан иккинчисига ўтиш қачон бошлангани ва қачон тугаганлигини айтиш қийин, бу ерда алоҳида ўтиш даври мавжудлиги ҳақида гапириш мумкин, айрим мамлакатларда бу ўтиш жараёни бир неча 100 йил давом этган. Турли иқтисодӣ тизимларнинг иқтисодӣ тизимларидан бирининг иккинчисига ўтиши инқилобий йўл билан содир бўлади ва бу вақтда эски тузумнинг ижтимоӣ-иқтисодӣ шароитлари алмаштирилади.

Иқтисодӣ тизимнинг ўзгариши шу билан ҳам боғлиқки, бир-биридан бутунлай фарқ қиладиган иқтисодӣ тизимлар ўртасидаги зиддият айнан шу трансформатсия даврида содир бўлади. Бу мавжуд тизимни ўзгартириш, тегишли солиқлар тизимини тубдан ўзгартириш, янги иқтисодӣ тизимни яратиш ва тўлиқ имиджини шакллантиришдир.

Иқтисодӣ тизимнинг бир қисми сифатида унга хос бўлган мулк турини ўзгартириш, мулкнинг хилма-хиллиги шароитида фойдаланишнинг янги шаклларини яратиш, бошқарув механизмлари ва тузилмаларини қайта қуриш, тегишли тақсимлаш, молия ва банк тизимларини қайта қуриш керак. Янги тамойиллар асосида шакллантирилиши, янги турдаги ташқи-иқтисодӣ муносабатларни йўлга қўйиш ва, асосан, иш ўринлари яратилиши лозим бўлган тизимда фаол бўладиган, янгича фикрлайдиган инсонларни шакллантириш зарур. Иқтисодӣ тизимни ўзгартириш жараёнида бошқарувнинг янги шаклларига мос келадиган ва уларнинг фаолиятини тартибга солувчи механизм ва шакллар яратилади. Иқтисодӣ тизимнинг бошқа таркибий ҳалқаларида эскилари янгиланади, бажарилади.

Ўтиш даври иқтисодиёти ўтиш даври хусусиятига эга бўлганлиги сабабли, эртамикечми ўз ўрнини яратиш усули сифатида тузилган иқтисодий тизим берилиши керак. Бинобарин, янги иқтисодий тизим асосларини яратиш жараёни эски иқтисодий тизим асосларининг емирилиши билан бирга боради. Ўтиш даври иқтисодиёти ўткинчи характерга эга бўлса-да, у маълум тарзда ишлаб чиқарилади ва уни ишлаб чиқариш кўп ташкилотчилик даврида амалга оширилади ва бу даврда этакчи иқтисодий шакллар асосий рол ўйнайди. Бунда такрор ишлаб чиқариш ўтиш даврини узайтиришга эмас, балки янги иқтисодий тизим асосларини яратишга хизмат қилади. Ўтиш даврида ялпи ички маҳсулот ва миллий даромад яратилади, тақсимланади, валюта курсидан ўтади, истеъмол қилинади ва иқтисодиёт секин бўлсада ўсади. Буни ўтиш даври мамлакатлари, жумладан, Ўзбекистон мисолида ҳам кўриш мумкин. Масалан, Республикамиз ишлаб чиқаришида юзага келадиган кескинлик ҳолатларининг олди олинди, мамлакатда иқтисодий барқарорлик таъминланди, ЯИМ йил сайин ортиб борди. Бироқ, ўтиш даври иқтисодиётини барқарор ривожланаётган иқтисодиёт деб ҳисоблаш мумкин эмас ва у беқарор ривожланиш билан тавсифланади, бу унинг характерли хусусиятларидан биридир.

Ўзбекистонда мустақиллик даврида мулкдорлик ва тадбиркорликнинг ривожланиши иқтисодий ислохотларнинг тизимли кетма-кетликда ва бир-бирини тўлдириб бориши билан бирга амалга ошди. Бу уни амалга оширишнинг муҳим шартидир. Туб иқтисодий ўзгаришлар шароитида амалга оширилаётган ҳар бир иқтисодий чора-тадбирларнинг умумий иқтисодий ривожланишдаги ўрнини тўғри тушуниш ва уларни амалга оширишда изчилликни кутиш туб ислохотлар муваффақиятининг энг муҳим қисмидир.

Ўзбекистон воқелигига назар ташлайдиган бўлсак, мустақиллигимизнинг илк йилларида бу борадаги аҳвол бир қарашда бўлмагани аён бўлади. У Республиканинг иқтисодий шароитлари ва айниқса нархлар нуқтаи назаридан мулкдорлик ва тадбиркорликнинг моддий асосини ташкил этган хусусий сармояларни эркинлаштиришдан олдин бўлиши керак эди.

Кўриниб турибдики, бозор иқтисодиётига ўтиш муҳим стратегик қарор бўлиб, тегишли фискал бюджет фонга сурилди. Ҳозирги шароитда реал молиявий барқарорликни фақат ишлаб чиқариш фаолияти фаоллаштиради ва бу даврда пул массасини кўпайтириш мумкин деб ҳисобланса, амалга оширилган тактик қадам ҳеч қандай реал натижа бермагани яққол кўриниб турарди. Нархлар эркинлаштирилгач, мамлакат иқтисодиётидаги вазият ислохотларнинг ўзини-ўзи ташкил этиш, мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантириш ва ишбилармонлик муҳитини шакллантириш жараёнини ташкил этиш заруратини туғдирди. 1993 йилдан бошлаб бу жараёнларнинг суи назорат қилиниши таназзулнинг янада тезлашишига, иқтисодиётнинг таназзулга учрашига жиддий таъсир кўрсатди ва катта

йўқотишларга олиб келди. Албатта, ўз-ўзини ривожлантиришнинг кечикиши мамлакатдаги таназулни бартараф этиш ва макроиқтисодий барқарорликни таъминлашни қийинлаштирди.

1991-2000 йиллар ушбу курсни 2 даврга бўлиш мумкин. 1991-1996-йилларнинг биринчи даврини мамлакатимизда макроиқтисодий барқарорликни ўрнатишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш йили сифатида тавсифлаш мумкин. Ҳақиқатда амалга оширилган кўп йўналишли сиёсат ва тизимли чора-тадбирлар натижасида мамлакатимизда сиёсий ва макроиқтисодий барқарорликка эришилди ва бу иқтисодий ислохотларни амалга ошириш учун мустаҳкам пойдевор яратди.

Бу даврда мулкдорлик ва тадбиркорликни йўлга қўйиш ва ривожлантириш аниқ йўналиш билан амалга оширилиб, 1996 йилда ижобий бурилишларга эришилди. Ўзбекистоннинг иқтисодий ислохотлар ва тараққиёт модели ҳаётий эканининг ёрқин далили сўнгги йилларда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда эришилган ютуқлардир. Кўриниб турибдики, ушбу модел бўйича амалга оширилган сиёсат жуда тез мамлакат иқтисодиётида бир қатор сифат ўзгаришларини келтириб чиқарди: инфляцияга чек қўйилди, бюджет тақчиллиги ЯИМнинг 1-2 фоизигача қисқартирилди. Ана шундай тафовутлар туфайли иқтисодий инқирозни бошидан кечириётган мамлакатда макроиқтисодий барқарорликка эришилди, иқтисодиётнинг жадал ривожланишини таъминлаш мумкин бўлди. Масалан, ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръати 1996-йилда 1,3%, 1997-йилда 5,8%, 1998-2004-йилларда ўртача 6% ни ташкил этди.

Мулкдорлик ва тадбиркорлик инфратузилмасини шакллантириш борасида муҳим кадамлар қўйилди, тадбиркорларга зарур техник ёрдам кўрсатувчи тузилмалар шакллантирилди. Тадбиркорлар учун солиқ юқини камайтириш чоралари кўрилди. Масалан, хусусий мулк солиғи, мажбурий суғурта бадаллари камайтирилди, айрим кичик мулкдорлик ва тадбиркорлик субъектлари учун ягона солиқ тўлови жорий этилди.

Бу босқичда мамлакатимиз иқтисодиётини янги қуриш, мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантиришни жадаллаштириш, ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишдаги ролини кучайтириш, унинг фаолиятини мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришга янада мослаштириш, ушбу ҳудудий ва давлат бошқаруви бошқармалари таркибини кенгайтириш ва уларнинг манзиллилигини янада ошириш, ҳудудларда мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантириш. мавжуд салоҳиятни рўёбга чиқаришни талаб қилди.

Ўзбекистонда кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантириш Давлат дастури (2000-2005 йиллар) ушбу йўналишни амалга оширишда давлат бошқарувини тизимлаштиришни

таъминлашда муҳим рол ўйнади ва мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантиришга катта туртки берди. мамлакатда.

Ўзбекистонда янги иқтисодий тизимга, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишга мувофиқ амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг асосий йўналишларидан бири мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини шакллантириш ва ривожлантириш билан боғлиқ. Бу соҳа ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва ҳоказоларга бўлинади. Тадқиқотда бир қатор ижобий натижалар топилди. Шундай қилиб, 1998 йилда ялпи ички маҳсулотнинг 55 фоизи ушбу бўлим улушига тўғри келди. 1998-йилда республикада давлат рўйхатидан ўтган 12 мингдан ортиқ кичик мулкдорлик ва тадбиркорлик субъектлари, 11,6 мингдан ортиқ қишлоқ-деҳқон кооперативлари, мингдан ортиқ кооперативлар, 2 мингга яқин қўшма корхона ташкил этилган бўлса, 2008-йилда 85,7 минг киши фаолият юритди. юридик шахс ташкил этмасдан мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятида.

Бироқ бугунги кунда республикада мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти олдида турган муаммолар йўқ, мулкдорлик ва тадбиркорлик муҳити тўлиқ қулай, деб даъво қилиб бўлмайди. Бугунги кунда бир қатор хўжалик субъектлари бошқарув ва молия функцияларини бир-биридан ажратиш жараёнини якунига етказмаган, жамғармалар даражасининг пастлиги, тадбиркорлар томонидан инвестиция йўналтирилган банк кредитларининг йўқлиги, ишлаб чиқариш имкониятларининг чекланиши, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни реализатсия қилишдаги кўплаб муаммолар республикада мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг ривожланишини сезиларли даражада секинлаштирмоқда.

Ғарб мамлакатлари тажрибаси шуни кўрсатадики, хусусий сектор, айниқса, мулкдорлик ва тадбиркорлик ривожланиши давлатнинг доимий ҳимояси ва қўллаб-қувватлаши остида амалга ошади. Бундан ташқари, бу мамлакатда давлат қонунчилиги, маъмурий ҳуқуқ, бюджет, солиқ, пул-кредит тизими ва бошқалар. Воситачи мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини тартибга солади.

Бундан фарқли ўлароқ, бугунги кунда республикадаги мулкдорлик ва тадбиркорлик муҳити солиқ, божхона, банк-кредит ва бошқа иқтисодий соҳалардаги камчиликлар, давлат органлари ходимларининг ўзбошимчаликлари ва ҳоказолар билан тавсифланади. йил билан тавсифланади.

Товар нархларининг ўтиш даврида давлат томонидан тартибга солинмасдан ва давлат ҳимоясисиз мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантириш ва шакллантириш мумкин эмас. Мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солишни, молиявий ва уни тартибга солишни, инфратузилмани, илмий-кадрлар билан таъминлашни

хуқуқий таъминлаш, ташқи иқтисодий мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини кучайтириш ва уни тартибга солиш, мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолиятини давлат томонидан тартибга солишни рағбатлантириш ва бошқалар. га тегишли

ХУЛОСА

Кейинги йилларда республикада мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантиришнинг ҳуқуқий асосларини яратиш, умумий мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантириш бўйича давлат сиёсатини шакллантиришда жаҳоннинг ривожланган давлатларининг тажрибасидан фойдаланилмоқда.

Барча ижобий тендентсиялар билан бир қаторда, Ўзбекистонда мулкдорлик ва тадбиркорлик ривожланишининг характерли хусусиятларидан бири шундаки, мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти турлари мамлакатимиз пойтахти ва умуман республикамизнинг алоҳида ҳудудларида бир хил суръатларда ривожланган. Ҳудудларда мулкдорлик ва тадбиркорлик фаолияти мунтазам ривожланди.

Республикамизнинг турли ҳудудларида мулкдорлик ва тадбиркорлик бир хилда ривожланмаганлиги сабабли, ҳудудларда мулкдорлик ва тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай муҳит яратиш, солиқ ставкаларини ҳудудлар бўйича табақалаштириш, солиқ тизимини соддалаштириш жараёнини давом эттириш зарур. Солиқ қулай муҳит яратганда, у импорт-экспорт солиғи ёки қўлланиладиган божхона тўловлари лимитини белгилаган миллий тадбиркорларнинг манфаатларини қондира оладиган рағбатлантирувчи хусусиятга эга бўлиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Халқ сўзи, 2020 йил 25 январь
2. “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси қонуни. <https://lex.uz/docs/116757>
3. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. –Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2010.
4. «Ҳар бир оила-тадбиркор» дастурини амалга ошириш тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 июндаги ПҚ-3777 сонли қарори. <https://lex.uz/docs/3772869>
5. "Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 08.06.2020 й. ПҚ-4742-сон Қарори. - <https://lex.uz>

6. «Аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига давлат хизматларидан фойдаланишда янада қулай шароитлар яратиш, бу борада бюрократик тўсиқларни қисқартириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 23 мартдаги ПФ-6191-сон Қарори. - - <https://lex.uz>

7. “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги Фармони. // Веб-сайт Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – www.lex.uz;

8. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар Стратегияси. <http://strategy.regulation.gov.uz/uz/document/2>

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида». 60-сонли, 2022 йил 28 январь. // [хттпс://lex.uz/doss/5841063](https://lex.uz/doss/5841063)

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Янги Ўзбекистон – 2030 стратегияси тўғрисида». 60-сонли, 2023 йил 18 февраль. // - www.lex.uz;

11. "Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан 2023 йилдаги очик мулоқотида белгиланган вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 04.09.2023 й. ПҚ-292-сон Қарори. - www.lex.uz;

12. Афлотун. Қонунлар. –Т.: «Янги асравлоди», 2008. –450 б.

13. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. -Т: Янги аср авлоди, 2016.-320 б.

14. Абу Райхон Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. Танланган асарлар.1-жилд. –Т.: Ўзбекистон ССР «ФАН» нашриёти, 1968.

15. Абдуллаев Ё. ва бошқ. Тадбиркор ён дафтари: кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик. - Тошкент: Ўзбекистон, 2019. - 126 б.

16. Абдурахмонов Қ.Х. Инсон тараққиёти.– Т.: Иқтисодиёт, 2019.-117-бет.